

УДК 343.985:343.352

Л.С. БЕЛІК,

канд. юрид. наук, Національний університет
«Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ОПЕРАТИВНИХ КОМБІНАЦІЙ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ОДЕРЖАННЯМ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Ключові слова: планування оперативних комбінацій, одержання неправомірної вигоди, негласні (слідчі) розшукові дії, співробітники оперативних підрозділів

Одним з основних етапів успішного проведення оперативних комбінацій працівниками оперативних підрозділів органів внутрішніх справ (надалі – ОВС) при документуванні злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди, є якісне їх планування. Необхідність розроблення плану проведення оперативної комбінації при документуванні злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди, пов'язана зі складністю та відповідальністю заходу та вимагає від працівника оперативного підрозділу ОВС здійснення відповідних організаторських функцій. Ці функції полягають у залученні сил, визначенні необхідних заходів, індивідуалізації дій кожного учасника і, в той же час, пов'язуванні послідовністю їх здійснення за часом. У плані необхідно враховувати особливості організації і тактики документування злочинних дій осіб вказаної категорії злочинів та безпосередньо їх затримання.

Варто зазначити, що безпосередньо проблеми проведення оперативних комбінацій під час виявлення та документування окремих категорій злочинів досліджувались С.В. Албу-

лом, Е.О. Дідоренком, О.А. Михайличенком, О.В. Межевим, В.А. Некрасовим, О.Ю. Скерешем, І.В. Сервецьким та іншими науковцями. Визнаючи беззаперечну значимість наявних наукових розробок, метою статті є дослідження аспектів планування проведення оперативних комбінацій при документуванні злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, з урахуванням чинного законодавства та сучасних вимог правозастосовної практики.

Отже, план оперативної комбінації – це сплановане керівне рішення, що визначає першочергові заходи, спрямовані на захист прав і свобод людини, зміцнення законності, удосконалення системи управління правоохоронних органів щодо вирішення конкретних завдань. За своїм змістом він повинен відповідати вимогам діючого законодавства і конкретній обстановці, що склалася [1, с.74].

Планування оперативної комбінації – це визначення на основі оперативно-тактичного моделювання системи оперативно-розшукових заходів, що забезпечують оптимізацію процесу проведення оперативної комбінації під час документування злочинних дій розроблюваних осіб шляхом комплексного застосування наявних сил і засобів, з метою збору, перевірки, і практичного використання інформації, що має значення для вирішення конкретно означених завдань [1, с.74].

Незалежно від форми свого вираження, плануванню оперативних комбінацій щодо документування злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, властиві наступні елементи:

- 1) аналіз наявних матеріалів і сформованої матеріальної обстановки;
- 2) задум і мета оперативної комбінації;
- 3) учасники та роль кожного з них;
- 4) час та місце проведення оперативної комбінації;
- 5) легенда та необхідні документи і предмети оперативного маскування;
- 6) зміст дій щодо підтвердження легенди (якщо це необхідно);

7) індивідуалізація поведінки і дій учасників для досягнення мети;

8) послідовність здійснення дій учасників;

9) заходи щодо забезпечення конспірації;

10) забезпечення безпеки учасників оперативної комбінації;

11) дотримання суб'єктами оперативної комбінації діючого законодавства [1, с.75].

Результативність планування оперативних комбінацій під час документування злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, забезпечується суворим дотриманням розроблених наукою криміналістики принципів планування.

Отже, готуючись до проведення оперативної комбінації при документуванні злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, насамперед, варто скласти план проведення самої комбінації. У такому плані необхідно відобразити всі заходи, що необхідні для успішного документування злочинних дій відповідної особи, визначити суб'єктів комбінації, термін її виконання.

Під час підготовки плану проведення конкретної оперативної комбінації при документуванні злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди, працівнику оперативного підрозділу ОВС варто чітко уявляти собі механізм скоєння конкретного злочину. Це дозволяє йому точно визначити час, місце, обставини отримання і фіксації відомостей про злочинця та його дії.

Також під час планування важливе значення має ретельне вивчення образу життя розроблюваної особи.

План проведення оперативної комбінації повинен мати розклад дій всіх її учасників, розроблений відповідно до задуму та легенди та спрямований на її підтвердження. Такі плани складаються тільки після отримання відповідних відомостей та об'єктивної оцінки обстановки, що виникла.

План повинен бути оформлений у письмовій формі і складається з наступних частин:

– у першій частині необхідно викласти підготовчі заходи щодо можливих дій працівників оперативних підрозділів ОВС, заходи спрямовані на отримання своєчасної і точної інформації для забезпечення можливої профілактики виникаючих умов. Ряд заходів, що передбачаються цією частиною плану, повинні бути спрямовані на посилення підготовчої роботи та її конкретизацію. Отже, розрахунок сил та засобів оперативних підрозділів ОВС повинен проводитися з урахуванням оперативного складу, а також з урахуванням інформаційно-аналітичного та матеріально-технічного забезпечення. Особливу увагу треба приділяти розстановці негласних співробітників, які змогли б впливати на наміри розроблюваних осіб [1, с.78];

– друга частина плану оперативної комбінації повинна містити заходи, що спрямовані на забезпечення інформацією оперативних підрозділів ОВС, при безпосередньому виникненні конкретних умов, а саме:

а) організація зустрічей з негласними співробітниками;

б) організація централізованого збору інформації;

в) перевірка стійкості джерела інформації;

г) усунення обставини, що спричиняють можливе перекручення інформації [1, с.79];

– у третій частині плану повинні міститися заходи, що прогарантують забезпечення необхідною інформацією в період ліквідації наслідків в особливих умовах [1, с.79].

Під час проведення оперативної комбінації при документуванні злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди, обов'язково застосовуються оперативно-технічні засоби, які сприяють виявленню, фіксації та виїмці слідів злочинної діяльності розроблюваної особи. Означені засоби важливо застосовувати при фіксації факту надання або одержання предмету неправомірної вигоди, оскільки у більшості випадків, докази з'являються саме у цей момент. Наведене дає

можливість отримати відомості про характер злочинних дій розроблюваної особи, їх зміст, місце і час виконання, встановити зв'язки розроблюваних, зафіксувати місце приховування предмета неправомірної вигоди.

Успішно проведена оперативна комбінація по затриманню злочинця дозволяє задокументувати факт одержання або надання предмету неправомірної вигоди і отримати прямий доказ злочинної діяльності конкретної особи. Як правило, проведення оперативної комбінації при документуванні злочинних дій суб'єктів вказаних злочинів та затримання їх «на гарячому» проводиться на підставі отриманих достовірних відомостей про факт вимагання предмету неправомірної вигоди.

Затримання злочинця відбувається наступним шляхом:

1) здійснюється оперативна перевірка отриманих даних. Її проведення необхідне з метою виключення провокаційних дій по відношенню до розроблюваної особи;

2) відбувається оформлення протоколу про факт вимагання неправомірної вигоди у певної особи. У протоколі відображається кому, за що, де, коли і яку саме річ має намір передати особа, у якої вимагають неправомірну вигоду, в чому саме виражалось вимагання предмету неправомірної вигоди та згода особи в наданні допомоги працівникам оперативних підрозділів при викритті злочинця;

3) заява особи про вимагання з неї предмету неправомірної вигоди або про надання такої вигоди оформлюється відповідно вимогам КПК України. У випадку усної заяви складається протокол, а заявник, у письмовій формі, попереджається про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину у відповідності зі ст.383 КК України і за завідомо неправдиве показання згідно зі ст.384 КК України [2].

Вищезазначена заява реєструється у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (надалі ЄРДР) і, відповідно, відкривається криміна-

льне провадження. Варто зазначити, що вказана заява є підставою для проведення наступних негласних слідчих (розшукових) дій:

– *аудіо-, відеоконтроль особи* (ст.260 КПК України), який полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці, із використанням технічних засобів, розмов цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо;

– *накладення арешту на кореспонденцію* (ст.261 КПК України) яке проводиться у разі, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування;

– *огляд і виїмка кореспонденції* (ст.262 КПК України), яка полягає в негласному відкритті й огляді затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт, її виїмки або зняті копії чи отриманні зразків, нанесенні на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнанні їх технічними засобами контролю, заміні речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги;

– *зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж* (ст.263 КПК України), яка полягає в негласному проведенні, із застосуванням відповідних технічних засобів, спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду) [3].

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж поділяється на:

а) контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні, із за-

стосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

б) зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації, із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються;

– зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст.264 КПК України), яке полягає в одержанні інформації, у тому числі із застосуванням технічного обладнання, що міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі [3];

– обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст.267 КПК України), що полягає в таємному проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів у приміщення та інше володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або, безпосередньо, з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшуковуються, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження [3];

– спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст.269 КПК України), що полягає у візуальному спостереженні за осо-

бою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження [3];

– аудіо-, відеоконтроль місця (ст.270 КПК України), що полягає у застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб [3];

– негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст.274 КПК України), що полягає в діях слідчого чи уповноваженої особи, які дозволяють без відома власника чи володільця отримати зразки матеріалів, сировини, виробів тощо, у тому числі в публічно недоступних місцях [3];

– спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст.269 КПК України), яке полягає у візуальному спостереженні за певною річчю або певним місцем слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її переміщення, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці для перевірки відомостей під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження [3];

4) в присутності понятих складається акт про маркування предмету неправомірної вигоди, наприклад, грошових купюр. В ньому проводиться опис особливих прикмет предмету неправомірної вигоди (номери і номінали грошових купюр, характерні ознаки конкретної речі), характер його упаковки, а також фіксується факт маркування предмета фарбуючими або люмінесцентними речовинами. До акту додається запечатаний пакет із зразком речовини маркування;

5) розробка лінії поведінки особи, яка повинна передавати предмет неправомірної ви-

годи, та її ретельний інструктаж, в ході яких визначаються: спосіб передачі предмету неправомірної вигоди, сигнали, якими особа (яка передає неправомірну вигоду) сповіщає працівників оперативних підрозділів БЕЗ про те, що предмет неправомірної вигоди вручено злочинцю, заходи які забезпечують збереження предмету неправомірної вигоди і можливість його виявлення під час затримання злочинця «на гарячому». Одночасно, учасникам оперативної комбінації роз'яснюється необхідність дотримання конспірації, для зниження ризику того, що злочинцю передчасно стане відомо про підготовку заходів щодо його затримання «на гарячому». Якщо мова йде про передачу грошей, то особі, яка вручатиме такий предмет неправомірної вигоди, пропонується вручати його у відкритому вигляді, щоб у подальшому у кримінальному провадженні виключити можливість злочинця послатися на незнання про передачу йому предмету неправомірної вигоди;

б) визначення складу учасників запланованої оперативної комбінації щодо затримання злочинця «на гарячому», розстановка конкретних осіб, розробка індивідуальних завдань. Необхідно передбачити в оперативній комбінації, поряд з працівниками оперативних підрозділів ОВС, і участь спеціалістів, які забезпечують застосування технічних засобів. В подальшому, у кримінальному провадженні, це забезпечить використання свідчень очевидців під час досудового розслідування, а також дозволить уникнути знищення слідів злочинної діяльності.

Після проведення підготовчих заходів, для фіксації і забезпечення процесу доказування факту одержання предмету неправомірної вигоди, саме під час застосування оперативної комбінації, необхідно:

– здійснити затримання злочинця в момент вручення йому предмета неправомірної вигоди чи зразу після його одержання. Важ-

ливо одразу забезпечити збереження предмету неправомірної вигоди і можливість його виявлення у затриманій особі. З метою уникнення змови між учасниками злочину, необхідно ізолювати учасників злочину від свідків і один від одного;

– обшукати затриману особу, а також приміщення, в якому вона знаходиться;

– допитати підозрюваного щодо одержання або надання ним предмету неправомірної вигоди;

– у випадку використання фарбуючої речовини, саме під час затримання злочинця, необхідно провести огляд із дотриманням відповідних правил;

– у присутності понятих провести огляд виявлених під час обшуку предметів, документів і грошових коштів;

– провести повторний допит злочинця з використанням відомостей, викладених у протоколі і пред'явлення зафіксованих у ньому особливостей предмету неправомірної вигоди.

Підсумовуючи викладене, доречно зазначити, що якісне планування проведення оперативних комбінацій є змістом тактичних програм припинення злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди оперативними підрозділами ОВС, що виникають на певному етапі перевірки або на етапі фіксації фактичних даних в певній ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайличенко О. А. Тактика застосування оперативних комбінацій при затриманні злочинців : монографія / О. А. Михайличенко, І. В. Сервецький ; за заг. ред. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – 198 с.

2. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р., № 2341–III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13. 04. 2012 р., № 4651–VI. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

Белік Л. С. Деякі аспекти планування оперативних комбінацій при документуванні злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди / Л. С. Белік // Форум права. – 2016. – № 5. – С. 5–10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_3.pdf

Надаються визначення планування оперативних комбінацій та його елементи. Висвітлюються три частини плану та аналізується їх зміст. Досліджується застосування під час проведення оперативних комбінацій при документуванні вказаної категорії злочинів негласних (слідчих) розшукових дій, а саме: аудіо-, відео контроль особи; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях та інші.

Белік Л.С. Некоторые аспекты планирования оперативных комбинаций при документировании преступлений, связанных с получением неправомерной выгоды

Приводятся определения планирования оперативных комбинаций и его элементы. Освещаются три части плана и анализируется их содержание. Исследуется применение во время проведения оперативных комбинаций при документировании указанной категории преступлений негласных (следователей) розыскных действий, а именно: аудио-, видео- контроль лица; наложение ареста на корреспонденцию; осмотр и выемка корреспонденции; снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей; снятие информации с электронных информационных систем без ведома ее владельца, владельца или держателя; обследование публично недоступных мест, жилища или иного владения лица; аудио-, видеоконтроль места; негласное получение образцов, необходимых для сравнительного исследования; наблюдения за вещью или местом в публично доступных местах и другие.

Belik L.S. Some Aspects of Operational Planning Combinations with Documenting Crimes Related to Receiving Improper Benefits

The article provided the definition of operational planning and its combinations of elements. Covers three parts of the plan and analyze their contents. The author explores the use during the operational combinations in documenting this category unspoken (investigators) crimes investigative actions, namely: audio, video, control persons; seizure of correspondence; inspection and seizure of correspondence; collection of information from transport telecommunications networks; collection of information from electronic information systems without the knowledge of its owner, the owner or holder; inspection of inaccessible public places, home or other property of a person; audio, video monitoring space; secretly obtaining samples necessary for a comparative study; observation of a thing or a place in publicly accessible locations and others.